



<https://gep.ui.ac.ir/?lang=en>
Geography and Environmental Planning
E-ISSN: 2252- 0910
Document Type: Research Paper
Vol. 33, Issue 2, No.86, Summer 2022, pp. 1- 4
Received: 16/02/2022 Accepted: 26/04/2022

Explaining the Model of the Creative City Approach in the Historical Context of Hamedan

Razieh Mollamirzaei¹, Hassan Sajadzadeh^{2*}

1- PhD Candidate, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran
mizmas2006@gmail.com

2- Associate Professor, Department of Urban Design, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran
sajadzadeh@basu.ac.ir

Abstract

Creative city theory is a new approach whose milestone is the emphasis on creativity and culture in the economy and social capital. Historical contexts, in addition to having the aesthetic and identifying values of cities, are still the livelihood of millions of citizens and are therefore a good place to apply the creative city approach. The present study was conducted to explain the model of the creative city approach in the historical context of the Hamadan city, which has been done by the survey technique and the analytical-interpretive method. Initially, the evaluation indicators of the creative city, which were extracted from reliable sources, were classified into five structures: 'socio-cultural', 'economic', 'managerial', 'functional-spatial', and 'environmental'. Then, the opinions of people and experts were collected through a questionnaire. Next, the data of the questionnaire were entered into SPSS software and with the help of the exploratory factor analysis technique which was applied separately in each of the above structures, the explanatory factors were identified. Then, using the linear multivariate regression analysis technique, the relationship between the extracted factors and the creative city approach in the historical context of Hamadan was assessed. Finally, the indicators of 'women's participation in social activities', 'the importance of knowledge-based service centers', 'historical events of the city', 'people's participation in social activities', 'the need to use new and knowledge-based technologies', and 'supporting urban entrepreneurs' were identified. The elements have had the greatest impact on the realization of the creative city approach in the historical context of Hamedan.

Keywords: Creative City, Historical Context, Model Explanation, Exploratory Factor Analysis, the Historical Context of Hamedan.

Introduction

Historical contexts have valuable and unique features that distinguish them from other urban

*Corresponding Author

Mollamirzaei, R., sajadzadeh, H. (2022). Explaining the framework for the development of urban historical cores with a creative city approach (Case study: the historical core of Hamadan). *Geography and Environmental Planning*, 33 (2), 1-4.



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)



<http://dx.doi.org/10.22108/gep.2022.132572.1490>



20.1001.1.20085362.1401.33.2.6.6

contexts. At the same time, this context is forced to accept changes to meet the needs of its residents, the speed of which must be commensurate with the needs of the citizens in that community. An environment that can not adapt to the needs of citizens has gradually entered a process that will lead to burnout. This confirms the need for planning and protection in historical contexts. During the industrialization of societies, the fascination with the endless use of new technology exposed many of the world's historical contexts to serious threats and damage, some of them even perished during the effects of urban development. The exposure of today's cities to the unpredictable economic system has caused cities to rely more and more on their internal resources such as history, spaces, and creative force. The pressures of globalization and, consequently, the problems caused by the change in economic structure and the need to create a new identity have led cities to use their cultural assets to differentiate their identities and recreate the urban context (Richards & Palmer, 2010). The appropriate approach to the old and historical urban context requires a careful and comprehensive approach to the ancient context and its characteristics. Today, one of the techniques to achieve these goals is to emphasize the activities that are formed by combining different dimensions of economics and culture in a way of human logical order called creativity. Undoubtedly, historical contexts with rich cultural heritage resources are a good place to apply a creative approach. In recent decades, one of the new scientific and professional fields in the historical part of cities is the creative city approach.

Methodology

The present study has been done using the analytical-interpretive method based on documentary studies and field observations. In the present study, a combined method has been used, so the survey method was used as a quantitative method, and the focus group discussion method was used as a qualitative method. The conceptual framework was documented in a diagram. In the next step, extractive indices were collected in the study sample. Using factor analysis, the importance of the main factors affecting the creativity of the historical context of Hamadan was determined. Then, based on the extraction indices, a questionnaire was designed based on the Likert scale. The number of questionnaires in order to be valid for SPSS software analysis based on the Cochran sampling test was 200. The questionnaire was distributed electronically and people who have lived in the city of Hamedan and experts and professors in the field of urban planning, as well as city managers, have participated at this stage. By completing the questionnaires and entering them into SPSS software, the main factors of the creative city approach in the historical context of Hamadan city were extracted using the exploratory factor analysis method. To extract the priorities of the creative city, linear multivariate regression was performed between the extracted factors, and the coefficients of each factor and their importance were determined. Finally, the 'creative city model in the historical context of Hamadan' was obtained by obtaining the most important factors in this area.

Discussion

Factor analysis was performed using SPSS software after entering the questionnaire data in each of the 5 structures of the creative city, which were economic, environmental, institutional-governance, functional-spatial, and socio-cultural structures. According to the obtained model, the numerical value of all variables in the subscription table was more than 0.5, which indicated the appropriateness of the explanatory power of the model and the value of KMO statistics. The next output of the factor analysis was the KMO test. The KMO value is always between 0 and 1. If the value is less than 0.5, the data will not be suitable for factor analysis, and if the value is between 0.5 and 0.69, factor analysis should be done more carefully. But if this value is more than 0.7, the correlation between the data will be suitable for data analysis. On the other hand, the Bartlett test should be used to ensure that the data are suitable for factor analysis. Bartlett's test tests the hypothesis that the observed correlation matrix belongs to a society with unrelated variables. For this reason, before factor analysis, a correlation matrix between variables must be formed. If the correlation matrix is unit, it is unsuitable for factor analysis. The Bartlett test is significant when its probability is less than 0.05. After controlling and appropriateness of statistical tests that test and measure the raw data for use in factor analysis, the

preliminary matrix is calculated in which the explained variance is determined by each factor. It should be noted that the specific values for all factors must be greater than 1. Then, after determining the variance of each of the factors explaining the main structures of the creative city, the factor matrix was rotated so that each of the relevant variables would have the most relationship with the factors and facilitates the conditions for naming and identifying the factors. After creating the rotated matrix of factors and using the position of variables in the structures of the creative city, the factors must be interpreted and named. After determining the main factors of the creative city approach in the historical context of Hamadan, it was necessary to understand the relationship between these factors and the realization of the creative city in the historical context. For this purpose, the linear relationship between the extracted factors and the creative city approach was investigated by the multiple linear regression method to determine the beta coefficient for the factors. Then, by multiplying the three values of 'load factor coefficient', 'factor-beta coefficient', and 'variable dissatisfaction rate', the variables can be ranked as priorities for the realization of a creative city in the historical context of Hamadan.

Conclusion

Based on the exploratory factor analysis technique, indicators in 13 factors explaining the creative city approach including 'historical-cultural heritage', 'social participation', 'creative class', 'social capital', 'socio-cultural diversity', 'creative governance', 'innovation', 'creative industries', 'environmental sustainability', 'green infrastructure', 'creative public space', 'functional diversity of space', and 'spatial identity structure' were categorized. After that, the relationship between the extracted factors and the creative city approach in the historical context of Hamedan was measured by linear multivariate regression analysis technique, which revealed 4 factors, respectively, with the greatest impact: 'historical-cultural heritage', 'creative class', 'innovation', and 'socio-cultural diversity'. Finally, by multiplying the three numerical values of 'load factor coefficient', 'factor-beta coefficient', and 'average dissatisfaction', the variables of the creative city approach were prioritized in the historical context of Hamedan, which showed the indicators of 'women's participation in social activities in the historical context of the city', 'the importance of knowledge-based service centers', 'historical events of the city', 'people's participation in social activities', 'the need to use new and knowledge-based technologies', and 'support for urban entrepreneurs' were the most important indicators in achieving a creative city approach in the historical context of Hamedan.

Citizens' participation in urban affairs is a necessity today, which can lead to sustainable urban development. Creative urban management takes steps to solve urban problems by combining the ideas of modern urban managers with local values. Creative management strengthens the city and the socio-economic and cultural growth of citizens that people as human capital should be involved in the proper management of urban management. Achieving a creative city requires policies and programs that are coordinated and coherent, evolve, and require extensive collaboration between the public sector, at various levels of government, local and national, private sector actors, and all social institutions. For urban management to be creative, it must have a creative understanding of urban growth, urban life, and the need to engage in creative urban management while promoting its creative knowledge in the field of urban management. In such situations, it can creatively analyze urban issues and thus have a creative and innovative approach to finding ideas, and communicating with its citizens. Achieving these goals requires creating a culture and creating a suitable platform for citizenship education, the infrastructure of which is provided in the city and urban areas. In this regard, the presence of women with care and delicacy of their special look can accelerate this process.

Keywords: Creative City, Historical Context, Model Explanation, Exploratory Factor Analysis, the Historical Context of Hamedan.

References:

- Anonymous (2010). *Creative economy report 2010*. The United Nations Conference on Trade and

Development.

- Bianchini, F., & Parkinson, M. (Eds.). (1993). *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*. Manchester: Manchester University Press.
- Cohendet, P., Simon, L., Sole Parellada, F., & Valls Pasola, J. (2009). *The creative city: a toolkit for urban innovators*. Second Edition. London: Earthscan Publications Ltd.
- Correia, C., & Oliveira, M. (2012). *Creative indexes: Economic space matters?*. MA Thesis in Economics. School of Economics and Business. University of Porto
- Donegan, M., & Lowe, N. (2008). Inequality in the creative city: Is there still a place for 'old-fashioned' institutions?. *Journal of Economic Development Quarterly*, 22(1), 46–62.
- d'Ovidio, M., & Cossu, A. (2017). Culture is reclaiming the creative city: The case of Macao in Milan, Italy. *Journal of City, Culture and Society*, 8, 7–12.
- Ernawati, J. (2010). *People 's impressions of a tourist-historic district*. Indonesia: Brawijaya University Press.
- European Commission. (2017). *The cultural and creative cities monitor*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evans, G. (2009). Creative cities, creative spaces and urban policy. *Urban Studies*, 46(5-6), 1003-1040.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2008). *The rise of the creative class revisited*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2014). The creative class and economic development. *Journal of Economic Development Quarterly*, 28(3), 196-205.
- Goldberg-Miller, S. B. (2019). Creative city strategies on the municipal agenda in New York. *Journal of City, Culture and Society*, 17, 26–37.
- Hall, P. (2000). Creative cities and economic development. *Journal of Urban Studies*, 37(4), 639-649.
- Kakiuchi, E. (2016). Culturally creative cities in Japan: Reality and prospects. *Journal of City, Culture and Society*, 7(2), 101-108.
- Khoo, S. L. (2020). Towards an inclusive creative city: How ready is the historic city of George Town, Penang?. *Journal of City, Culture and Society*, 23, 100367.
- Kotze, N., & De Vries, L. (2019). Resuscitating the African giant: Urban regeneration and inner-city redevelopment initiatives along the 'Corridors of Freedom' in downtown Johannesburg. *Geographia Polonica*, 92(1), 57–70.
- Kuriakose, P. N., & Philip, S. (2021). City profile: Kochi, city-region - Planning measures to make Kochi smart and creative. *Cities*, 118, 103307.
- Landry, C. (2010). *Creativity, culture and the city: A question of inter connection*. European Capital of Culture.
- Montgomery, J. (2005). Beware 'the creative class'. Creativity and wealth creation revisited. *Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 20(4), 337–343.
- Richards, G., & Palmer, R. (2010). *Eventful cities: Cultural management and urban revitalisation*. Routledge.
- Rodrigues, M., & Franco, M. (2020). Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis. *Journal of City, Culture and Society*, 20, 100326.
- Sasaki, M. (2008). Developing creative cities through networking. *Journal of Policy Science*, 15(3), 77-88.
- Sasaki, M. (2010). Urban regeneration through cultural creativity and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japanese case study. *Cities*, 27, 3-9.
- Scott, A. J. (2014). Beyond the creative city: Cognitive–cultural capitalism and the new urbanism. *Journal of Regional Studies*, 48(4), 565-578.
- Vanolo, A. (2008). The image of the creative city: Some reflections on urban branding in Turin. *Cities*, 25(6), 370–382.

- Vickery, J. (2011). Beyond the creative city-cultural policy in an age of scarcity. *Made: A Centre for Place-Making*, 1, 1-20.
- Zimmerman, J. (2008). From brew, town to cool town: Neoliberalism and the creative city development strategy in Milwaukee. *Cities*, 25(4), 230–242.

تبیین چارچوب توسعه هسته‌های تاریخی شهری با رویکرد شهر خلاق نمونه موردی: هسته تاریخی شهر همدان

راضیه ملامیرزایی، دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
mizmas2006@gmail.com
حسن سجاذزاده^{*}، دانشیار طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
sajadzadeh@basu.ac.ir

چکیده

نظریه «شهر خلاق» رویکردی نوین محسوب می‌شود که نقطه عطف آن تأکید بر خلاقیت و فرهنگ در اقتصاد و توجه ویژه به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی است. بافت‌های تاریخی علاوه بر اینکه ارزش‌های زیبایی‌شناختی و هویت‌بخشی به شهرها دارند، هنوز محل معیشت میلیون‌ها نفر از شهروندان هستند و از این رو مکانی مناسب برای به کارگیری رویکرد شهر خلاق به شمار می‌روند. پژوهش حاضر با هدف تبیین چارچوب شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان انجام شده که ضمن تأکید بر جنبه کاربردی آن، با فن پیمایشی و به روش تحلیلی تفسیری صورت گرفته است. در ابتدا شاخص‌های ارزیابی شهر خلاق که از منابع معتبر داخلی و خارجی استخراج شده بودند، در پنج ساختار اجتماعی فرهنگی، اقتصادی، مدیریتی، کارکردی فضایی و محیط‌زیستی دسته‌بندی شدند. به علت تعدد شاخص‌های مدنظر با هدف کاهش عوامل اصلی و سهولت در اولویت‌بندی آنها، از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شد. به این ترتیب ابتدا برمبنای شاخص‌های استخراجی برای طراحی پرسش‌نامه‌ای برمبنای طیف پنج‌گانه لیکرت اقدام شد. تعداد پرسش‌نامه‌ها براساس آزمون نمونه‌گیری کوکران، ۲۰۰ عدد در نظر گرفته شد. پس از آن با استفاده از تکنیک تحلیل رگرسیون چندمتغیره خطی، رابطه میان عوامل استخراجی و رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان سنجیده شد. براساس نتایج، شاخص‌هایی چون توجه به نقش مشارکت‌کنندگان اجتماعی در هسته تاریخی شهر، توسعه مراکز خدماتی نوین و دانش‌بنیان، بازآفرینی خاطرات و هویت کالبدی و تاریخی و حمایت از کارآفرینان شهری، از مهم‌ترین اولویت‌های تحقق رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان است.

واژه‌های کلیدی: شهر خلاق، بافت تاریخی، هسته تاریخی شهر همدان

*نویسنده مسئول

ملامیرزایی، راضیه، سجاذزاده، حسن. (۱۴۰۱). تبیین چارچوب توسعه هسته‌های تاریخی شهری با رویکرد شهر خلاق (نمونه موردی: هسته تاریخی شهر همدان). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۳۳ (۲)، ۱۴۶-۱۲۷.



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)



<http://dx.doi.org/10.22108/gep.2022.132572.1490>



20.1001.1.20085362.1401.33.2.6.6

مقدمه

بافت‌های تاریخی ویژگی‌های ارزشمند و منحصر به فردی دارند که آنها را از سایر بافت‌های شهری متمایز می‌کند. در عین حال این نوع برای رفع نیازهای ساکنان خود ناگزیر به پذیرش تغییراتی هستند که سرعت آنها باید متناسب با طرح نیازهای شهروندان در آن جامعه باشد. بدیهی است محیطی که نتواند خود را با نیازهای شهروندان تطبیق دهد، به تدریج وارد فرایند فرسودگی خواهد شد. همین امر لزوم برنامه‌ریزی و حفاظت را در بافت‌های تاریخی نشان می‌دهد.

در دوران صنعتی شدن جوامع، شیفتگی در استفاده بی‌حدومرز از فناوری نوین، بسیاری از بافت‌های تاریخی جهان را در معرض تهدید و آسیب‌های جدی قرار داد. حتی بعضی از آنها در جریان تأثیرات توسعه شهری از بین رفتند (حسن‌زاده و سلطان‌زاده، ۱۳۹۶: ۵۹). مواجهه شهرهای امروز با سیستم اقتصادی پیش‌بینی‌ناپذیر باعث شده است شهرها بیش از پیش بر منابع داخلی خود مانند تاریخ، فضاها و نیروی خلاق تکیه کنند. فشار جهانی شدن و پیرو آن مشکلاتی که به دلیل تغییر ساختار اقتصادی به وجود آمده و همچنین نیاز به ایجاد هویت جدید، موجب شده است شهرها از دارایی‌های فرهنگی خود به‌منظور تمایز هویت و نیز بازآفرینی بافت شهری استفاده کنند. Richards & Palmer (2010) معتقدند رهیافت مناسب به بافت قدیم و تاریخی شهری مستلزم رویکردی دقیق و نگرشی همه‌جانبه به بافت کهن و ویژگی‌های آن است. امروزه یکی از روش‌های دستیابی به این اهداف، تأکید بر فعالیت‌هایی است که با تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ، به گونه‌ای از نظم منطقی انسانی با عنوان خلاقیت، شکل می‌گیرد. بی‌شک بافت‌های تاریخی با منابع سرشار از میراث فرهنگی، محلی مناسب برای به کارگیری رویکرد خلاق هستند. در دهه‌های اخیر، یکی از زمینه‌های علمی و تخصصی جدید در بخش تاریخی شهرها، رویکرد شهر خلاق است (عبداللهی و بهداشت، ۱۳۹۴: ۹۸).

نظریه «شهر خلاق» از یک سو به دلیل شکست سایر دیدگاهها و از سوی دیگر به دلیل تأکید بر موارث فرهنگ و ارزش‌های تاریخی در جهت دگرگونی بخش تاریخی شهرها مؤثرتر از دیگر نظریه‌هاست. تأکید بر موارث فرهنگی، هنری و جاذبه‌های تاریخی در این بافت‌ها، یکی از مؤلفه‌های اصلی اقتصاد نظریه شهر خلاق و کارکرد اجتماعی آن است (UNCTAD, 2010: 12). شهر خلاق رویکردی فرهنگی در توسعه‌های شهری مانند بازآفرینی است؛ زیرا فرهنگ، عنصری بسیار مهم در کیفیت و هویت زندگی شهروندان شهر خلاق به شمار می‌رود (رفعیان، ۱۳۹۴: ۱۳). در این نگاه فرهنگ و صنایع فرهنگی، یکی از اجزای زندگی شهری قلمداد می‌شوند. در واقع مفهوم شهر خلاق رویکردی جایگزین برای احیای بافت تاریخی و تفکری جانشین برای نگاه به این بافت است. هدف از تحقق نظریه «شهر خلاق» در بافت تاریخی این است که به شهر به عنوان یک اثر هنری نگریسته شود که در آن شهروندان با تعامل و مشارکت سبب دگرگونی و زیست‌پذیری محیط یا ایجاد نوآوری و خلاقیت شوند (Ernawati, 2010: 6). همچنین باید دانست که نقطه کانونی شهر خلاق در بافت تاریخی، اقتصاد خلاق، فرهنگ یا فضای خلاقیت است؛ زیرا آنها در احیا و توسعه دوباره بافت تاریخی بسیار مهم هستند. در این صورت بافت تاریخی همچون نشانه و نمادی خواهد بود

که ابعاد مختلف هویت را با اقتصاد در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی تلفیق و زمینه را برای ایجاد شهر خلاق امکان‌پذیر می‌کند. معضلات بافت تاریخی شهر همدان نظیر کیفیت کم زندگی، ساخت‌وسازهای غیرمجاز، تخریب بناهای تاریخی و مدیریت غیراصولی این منطقه، مداخله در این بافت را ضروری می‌سازد؛ بنابراین این مقاله ضمن تشریح مفهوم شهر خلاق و استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن از ادبیات این موضوع، می‌کوشد با شناسایی پتانسیل‌های خلاقیت و تحقق رویکرد شهر خلاق در بافت‌ها و هسته‌های تاریخی شهر، اولویت‌های توسعه هسته تاریخی شهر همدان را بسنجد تا بدین‌وسیله الگویی مناسب برای تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های راهبردی در روند توسعه هسته مرکزی شهر همدان ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

با ورود ایده «فرهنگ به عنوان موتور توسعه اقتصادی شهر» و مطرح شدن جدی عبارت «صنایع فرهنگی» در اقتصاد شهرهای بریتانیایی و بازآفرینی شهری متکی بر فرهنگ در اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰، واژه «خلاقیت» در بستر تأکید اتحادیه اروپا بر اجرای برنامه پایتخت فرهنگی اروپا، بار معنایی متکی بر فرهنگ به خود گرفت و تا اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی، مفهوم آکادمیک شهر خلاق در اروپا با برنامه پایتخت فرهنگی اروپا مطابقت کامل داشت (شبان‌ی و ایزدی، ۱۳۹۳: ۱۶). تأکید عمده بر این اساس بر بهبود شهر با توجه به پتانسیل‌های اقتصادی با مداخلات خلاقانه فرهنگی بود. از سال ۱۹۹۸ به بعد واژه «خلاقیت» با معرفی مفهوم جدید صنایع خلاق و پس از آن طبقه خلاق (Florida, 2002: 293) جنبه‌های اقتصادی و فناورانه نیز پیدا کرد. پذیرش عبارت «صنایع خلاق» تمرکز مفهومی را به سمت تولید محصولات فرهنگی / خلاق، کارگر خلاق و زیرساخت‌های مورد نیاز برای این گونه صنایع برد. در این زمان تفسیر جدیدی از شهر خلاق به عنوان مکانی که صنایع خلاق در آن متمرکز و مورد حمایت هستند، ارائه شد (Montgomery, 2005: 56). براساس این تفسیر، شهر خلاق می‌تواند شهری با بیشترین حضور بالفعل (قابلیت‌های بالقوه برای جذب) طبقه خلاق تعریف شود. Florida (2002) پیشنهاد می‌کند که برای جذب این گروه، شهرها باید فرهنگ، تنوع فرهنگی و زیرساخت‌های لازم را ارتقا دهند. همچنین از نظر Sasaki (2010) در شهر خلاق که مقوله فرهنگ و صنعت از حیث خلاقیت غنی است، اساس کار بر بیان آزادانه فعالیت‌های خلاقانه مردم استوار است و در عین حال این شهر به نظام اقتصادی مترقی و انعطاف‌پذیری مجهز است که از تولید انبوه فاصله می‌گیرد. در ادامه بعضی از مهم‌ترین پژوهش‌های اخیر در این زمینه را بررسی می‌کنیم.

جدول ۱. مطالعات پیشین در زمینه شهر خلاق

Table 1. Previous studies in the field of the creative city

پژوهشگران	اهداف پژوهش	نتیجه‌گیری
اکراسردشتی و سجادزاده (۱۴۰۰)	تبیین ماهیت شهر خلاق و بررسی دیدگاه اندیشمندان درباره کیفیت‌های محیطی از طریق پرسش‌نامه و تحلیل از طریق نرم‌افزار Spss و مدل رگرسیون	نتیجه حاصل از تحلیل‌های انجام‌شده درباره پنج مؤلفه کالبدی، عملکردی، اجتماعی، ادراکی و زیست‌محیطی در ارتباط با فضای شهری خلاق نشان می‌دهد که مؤلفه‌های اجتماعی، محیط‌زیست فعال و عملکردی سطح معناداری بیشتری نسبت به مؤلفه‌های دیگر دارند.
لطفی و عباسی (۱۴۰۰)	شناسایی مهم‌ترین شاخص‌های شهر خلاق برای تدوین راهبرد توسعه و تشریح اهداف، منابع و توانایی‌ها	براساس نتایج به‌دست‌آمده مهم‌ترین عوامل در راستای رسیدن شهر سازی به شهر خلاق، افزایش نیروی انسانی متخصص و فعالیت‌های کارآفرینی، تنوع فعالیت‌های اقتصادی و افزایش مراکز علم و فناوری است.
فؤادیان و همکاران (۱۴۰۰)	تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری در دامغان با نرم افزار SPSS و مدل SAW	نتایج نشان داد در شاخص‌های سرمایه اجتماعی، نوآوری، کیفیت زندگی و سرمایه انسانی از عدد مطلوبیت ۳ کمتر ارزیابی شده و در واقع نشان‌دهنده جایگاه کم شاخص‌های شهر خلاق در جهت برندسازی شهر دامغان است.
سلیمانی (۱۴۰۰)	بررسی نقش مؤلفه‌های مؤثر بر تحقق شهرهای خلاق با استفاده از آزمون‌های آماری پیرسون و رگرسیون چندمتغیره	نتایج نشان داد دو معیار شامل زیرساخت‌های خلاقیت و طبقه خلاق اهمیت بیشتری دارند. راهکارهایی مانند توسعه مراکز جذب نخبگان، حفظ طبقه خلاق و سرمایه‌گذاری در تمامی مناطق نیز ارائه شد.
Ovidio (2019)	تقویت خلاقیت، تولید، توزیع و بهره‌مندی از محصولات و خدمات فرهنگی در سطح محلی	نتیجه اینکه شهرهای خلاق نمادهای فرهنگی پس از دوره فوردیسم و در پی تولیدات فرهنگی هستند. از نظر وی شهرها سه کارکرد فرهنگی، اقتصادی و ساختاری در زمینه خلاقیت دارند.
Margarida and Mário (2019)	تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری	آنها در پژوهش خود شاخص‌های شهر خلاق را در دو دسته تقسیم‌بندی کرده‌اند: شهرهای خلاق و ارتباط آنها با طبقه و فرهنگ خلاق، و خوشه‌ها و شبکه‌های خلاق
Shoshanah and Miller (2019)	بررسی راهبردهای شهر خلاق در نیویورک	نتایج نشان داد در یک دهه گذشته شهرداری نیویورک در حوزه‌های سرگرمی شهری، محیط فرهنگی، کار و اشتغال، موفقیت‌های زیادی کسب کرده و از آنها برای جذابیت این شهر استفاده کرده‌است.
LengKhoo (2020)	به‌سوی یک شهر خلاق فراگیر: شهر تاریخی جورج تاون، پنانگ چقدر آماده است؟	یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد جورج تاون به دلیل چالش‌های اجتماعی-مکانی و زمانی که شهر با توجه به رشد کالبدی با آنها روبه‌روست، نمی‌تواند ویژگی یک شهر خلاق موفق را داشته باشد.
Paulose and Sowmia (2021)	بررسی و برنامه‌ریزی برای چگونگی هوشمندسازی و خلاقیت شهر کوچی در هند	نتایج نشان می‌دهد شهر کوچی ترکیبی منحصر به فرد از قومیت، فرهنگ، معماری و آشپزی به دلیل تأثیر تجارت از سراسر جهان و مناطق مختلف هند است؛ بنابراین کوچی این پتانسیل را دارد که فعالیت‌های خلاقانه و دانش‌بنیان را تحت تأثیر قرار دهد.

مبانی نظری پژوهش

نظریه «شهر خلاق» در جهت یافتن پاسخی به رشد فزاینده شهرنشینی و مشکلات ناشی از آن در دهه ۱۹۸۰ مطرح و به شکل تخصصی از سال ۲۰۰۰ ایده پردازی درباره آن شروع (مجنونی توتاخانه، ۱۳۹۹: ۷۶) و به مثابه یک ابزار برنامه‌ریزی شهری با پتانسیل کاهش مشکلات اجتماعی و اقتصادی مربوط به شهرها معرفی شد (Kakiuchi, 2016: 23). بحث شهر خلاق با تغییر رویکردهای سنتی، بسته و سلطه‌طلبانه به شهر و مدیریت شهری، محیط و بستری را فراهم می‌کند که در آن مسائل شهری به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری یعنی شهروندان و صاحبان مشاغل در کنار مدیران و برنامه‌ریزان شهری، بررسی می‌شود و برای حل معضلات پیش روی شهر و بهبود شرایط زندگی در محیط‌های شهری، افراد ذی‌نفع و دارای مسئولیت در کنار هم فعالیت می‌کنند. ایده شهر خلاق مبحث جدید و مورد توجهی در حوزه مطالعات شهری به‌ویژه توسعه شهری بوده‌است و بر بهترشدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی به واسطه تفکرات نو شهروندان تأکید دارد. ایجاد شهرهای خلاق باعث رونق و شکوفایی حیات شهری می‌شود که این خود سطح مناسبات یک شهر را در پیوند با سایر شهرها در مقیاس ملی و فراملی گسترش می‌دهد. شهرهای خلاق نقشی اساسی در رشد و توسعه هر شهری خواهند داشت و وجود زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادی، رهبری خلاقانه و نقش افراد خلاق و نوآور، از جمله امکانات زیرساختی برای رونق شهرهای خلاق و توسعه پایدار شهری است (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۵). شهر خلاق روشی جدید در برنامه‌ریزی شهری است که چگونگی تفکر، برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه در شهر را توضیح داده و نشان می‌دهد که ما چگونه می‌توانیم شهرهایمان را با بهره‌گیری از تفکرات و استعدادهای مردم سرزنده و زیست‌پذیر کنیم (Landry, 2010: 11). ایده شهر خلاق یک نظریه مثبت‌گراست و بر این موضوع تأکید دارد که هر نوع رابطه‌ای بین شهروندان با سازمان‌ها و...، باید کاملاً دوجانبه و مبتنی بر رفع مشکلات شهری و ارتقای کیفیت زندگی باشد و سعی دارد تا کیفیاتی را تقویت کند که تصویر ذهنی یک شهر را برای شهروندان زیباتر می‌کند (ملکی و شنبه‌پور، ۱۳۹۸: ۸۵). این نظریه با توجه به نوپابودن در مدت زمانی کوتاه به یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌ها در حوزه مطالعات شهری بدل شده است؛ به طوری که امروزه در سطح جهانی سازمان فرهنگی و تربیتی ملل متحد (یونسکو) با استفاده از شاخص‌های شهر خلاق، سالیانه شهرهای جهان را ارزیابی، و فهرست شهرهای خلاق را در حوزه‌های مختلف ادبی، هنری، فرهنگی، تاریخی و سایر حوزه‌ها منتشر می‌کند (آفتاب و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۲).

(Florida (2002 در پایان‌نامه خود بر ظهور طبقه خلاق در شهر تأکید می‌کند. او در صدد پاسخگویی به این پرسش است که چرا بعضی از نقاط رشد و رفاه زیادی دارند، در حالی که دیگران با تلاشی که می‌کنند چنین رفاهی ندارند (Zimmerman, 2008: 232). فرضیه وی این است که موفقیت اقتصادی یک شهر بر راهبردهای توسعه اقتصادی سنتی استوار نیست، بلکه بیشتر در گرو جذب استعداد خلاق است (Donegan and Lowe, 2008: 46). از نظر او در اقتصاد جدید، خلاقیت انسانی سرمایه‌ای بسیار ارزشمند است و همواره گروهی از افراد خلاق، شکل، جهت و

جغرافیای توسعه جدید را تعیین می‌کنند. Florida این طبقه را خلاق می‌خواند؛ از این رو عقیده دارد که سیاست شهرها باید مبنی بر جذب نوعی ویژه از افراد با عنوان طبقه خلاق باشد. وی با اینکه تأکید ویژه‌ای بر جایگاه طبقه خلاق در افزایش خلاقیت در شهرها دارد، معتقد است شهرها برای کسب و خلاقیت باید بر مباحث پایه‌ای مکان‌منا مانند مدارس خوب، خیابان‌های امن، محیط‌ها و اماکن خانوادگی دوستانه که باعث اطمینان خاطر خانواده‌ها می‌شود و وجود امکاناتی از قبیل مسیرهای دوچرخه‌سواری، پارک‌ها و فضاهای باز متنوع تمرکز کنند. Florida کیفیت مکان‌ها را یادآور شده‌است و عقیده دارد که مکان‌های طبیعی شهری باید منظره و چشم‌انداز عامه‌پسند، مکان‌های انسان‌ساخت باید تنوع فضایی و اقتصادی و ساختمان‌ها باید معماری مناسب و جذاب و فضاهای سبز و پارک داشته باشند و همچنین جاذب گردشگری باشند (Florida, 2014: 201).

Landry (2008) در کتاب خود با عنوان شهر خلاق، بسته‌ای برای نوآوران شهری، اهمیت محیط خلاق از منظر حل مشکلات شهری را بیان می‌کند. او در جست‌وجوی مسیرهای نوین در بازیابی بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری، بر تجاربی تأکید می‌کند که نیروی خلاق و فرهنگ و هنر می‌تواند در آزادسازی انرژی درونی این بافت‌ها داشته باشد. او همچنین در کتاب شهر بینا فرهنگی؛ برنامه ریزی برای مزایای تنوع به جایگاه خاص حفظ تنوع شهر اشاره می‌کند و پیشنهاد گفت‌وگویی را با گذشته شهر به عنوان سیاست شهری برای همزیستی فرهنگ‌های مختلف و واکاوی هویت شهر ارائه می‌دهد (Landry, 2008: 65).

Hall (2000) شهرهای خلاق را شهرهایی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی ترکیبی و مختلف می‌داند که عرصه را برای تعامل بیشتر و تبادل راحت و غیررسمی اطلاعات بین مردم فراهم می‌کنند. این تعامل به ایده‌های جدید و تفکر خلاقانه منجر می‌شود (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۷).

Scott (2014) معتقد است طبقه خلاق مدنظر Florida صرفاً به‌طور خودکار چیزی مانند شهر خلاق ایجاد نمی‌کند و برای آنکه صنایع خلاق توسعه یابند و موتور اقتصاد شهر شوند، داشتن نیروی کار با مهارت کافی و صنایع لازم برای حمایت از این نیروها الزامی است. وی بر این باور است که اگر اقتصاد شهر توانمندی لازم را برای توسعه در بازار جهانی نداشته باشد، توسعه پایدار رخ نخواهد داد (Scott, 2014: 574).

بررسی ادبیات نظری موجود در زمینه شهر خلاق با تکیه بر مطالعات تجربی پیشین و همچنین اندیشه‌های پژوهشگر درباره شاخص‌های اصلی این رویکرد، بیانگر آن است که پنج ساختار اصلی برای شهر خلاق وجود دارد که متغیرهای هر کدام به روش آمیخته‌پژوهی استخراج شدند. ساختارهای اقتصادی، اجتماعی فرهنگی، محیط زیستی، نهادی حکمروایی و کارکردی فضایی دربرگیرنده تمامی ابعاد شهر خلاق و متغیرهای آن هستند.

جدول زیر شاخص تلفیقی شهر خلاق است که با جمع‌آوری شاخص‌ها از منابع معتبر و نظریه پردازان اصلی شهر خلاق به دست آمده و دربرگیرنده تمامی ابعاد و مؤلفه‌های شهر خلاق است. با استناد به این شاخص تلفیقی، می‌توان مناطق مختلف را از نظر میزان تحقق نظریات شهر خلاق ارزیابی کرد.

جدول ۲. مستندسازی و اعتبارسنجی متغیرهای شهر خلاق

Table 2. Documenting and validating creative city variables

ابعاد	متغیرها	شاخص خلاقیت Landry 2005 ^۱	Oliveira	شاخص خلاقیت اروپایی ^۲	شاخص خلاقیت Florida 2002 ^۳	شاخص شهر خلاق یونسکو ^۴	شاخص شهر خلاق ^۵	کوریا ^۶	شاخص خلاقیت هنگ‌کنگ	وانولو	Sasaki 2010
تعداد	تعداد نمایشگاهها، تئاترها، روزنامه‌ها، کتاب‌ها و فیلم‌ها		●			●	●			●	●
	درصد صنایع high tech و فناوری‌های نوین	●			●	●	●	●		●	●
	میزان حمایت از کارآفرینان شهری	●	●		●	●		●	●		●
	میزان سرمایه‌گذاری در صنایع خلاق	●	●	●		●	●		●		
	تعداد پارک‌ها و مراکز علم و فناوری		●	●	●				●	●	
	تعداد مؤسسات فرهنگی فعال	●			●		●		●	●	
	درصد صنایع خلاق مانند صنایع دستی	●				●	●		●		●
تعداد	تعداد مکان‌های تفریحی و گردشگری			●		●	●			●	●
	تعداد بازدیدکنندگان هر موزه					●	●		●		
	میزان برگزاری مراسم‌ها و آیین‌های محلی		●	●							
	تعداد و اثرگذاری نخبگان علمی و فرهیختگان و مشاهیر				●						
	تنوع هنری و ادبی	●				●				●	
	میزان مسئولیت‌پذیری شهروندان در حفظ آثار تاریخی								●		
	میزان مشارکت اجتماعی		●				●				
	میزان مشارکت زنان		●				●				
	میزان فعالیت‌های هنری	●	●				●				●
	تنوع ادیان و مذاهب			●							●
	میزان پرورش استعدادهای محلی				●				●		
	انواع صنایع دستی محلی	●					●				

1. Landry Creative City Index
2. European Creativity Index
3. Florida's creativity index
4. UNESCO Creative Cities Network
5. CCI
6. Correia

محیط‌زیستی	دسترسی به پارک‌ها و فضای سبز	●			●			●	
	حفاظت از محیط‌زیست	●			●			●	
	آسایش اقلیمی و تنوع میراث طبیعی	●						●	
نهادی حکمرانی	مدیران خلاق و جوان	●			●			●	
	مدیریت شفاف و باثبات و انعطاف‌پذیر	●			●			●	
	مدیریت دانش‌بنیان	●			●			●	
	میزان همکاری میان مقامات محلی، شرکت‌ها و ذی‌نفعان			●				●	●
	حمایت‌های عمومی و ریسک‌پذیری	●			●			●	
کارکردی فضایی	تعداد کتابخانه‌ها، موزه‌ها، اماکن مذهبی، کافه‌ها و رستوران‌ها	●			●				
	تعداد فضاهای ورزشی، تالارهای نمایش و موسیقی، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌های فرهنگی، سینماها و مدارس	●			●				●
	انواع گونه‌های آثار تاریخی و نمادها و المان‌ها	●			●			●	
	هویت متمایز و برجسته شهر	●	●		●				
	درصد بازآفرینی میراث‌های هنری قدیمی شهر	●						●	
	تنوع و سرزندگی فضاها و تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌ها				●				
	تنوع شبکه ارتباطی و دسترسی به مدهای حمل‌ونقل		●		●				●
	میزان ارتباطات اجتماعی	●	●		●			●	

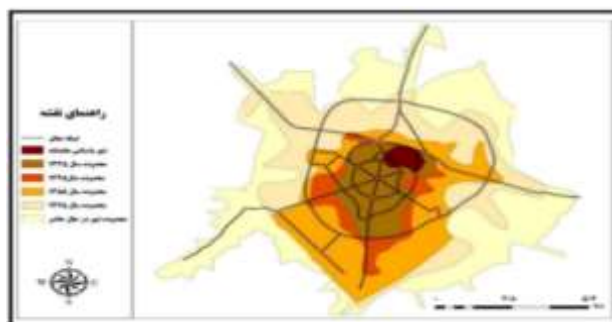
روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش تحلیل تفسیری و مبتنی بر مطالعات اسنادی و مشاهدات میدانی انجام شده‌است. در این پژوهش از روش ترکیبی استفاده شده‌است؛ به این ترتیب که از روش پیمایش در زمره روش‌های کمی و از روش بحث گروهی متمرکز در زمره روش‌های کیفی بهره گرفته شده‌است. مبانی نظری پژوهش با مطالعات کتابخانه‌ای و مرور اسنادی به دست آمده و شاخص‌های ارزیابی شهر خلاق در قالب چارچوب مفهومی در نموداری به صورت مستند استخراج شده‌است. در مرحله بعد، شاخص‌های استخراجی در نمونه مدنظر برداشت و با استفاده از روش تحلیل عاملی، اهمیت عوامل اصلی مؤثر در خلاقیت بافت تاریخی شهر همدان مشخص شده‌است. روش تحلیل عاملی اکتشافی در مواقعی به کار می‌رود که هدف، اکتشاف یا تولید ابعاد تشکیل دهنده پدیده بررسی شده است.

متغیرهای تبیین‌کننده پدیده بررسی شده، پس از مرور متون نظری و تجربی مرتبط استخراج می‌شود و پژوهشگر با به کارگیری این روش، متغیرهای متعدد نشان‌دهنده پدیده بررسی شده را به تعداد کمتری بعد مکون (عامل) تبدیل می‌کند؛ به گونه‌ای که هر عامل، تعدادی از متغیرهای موضوع مدنظر را شامل می‌شود (زبردست، ۱۳۹۶: ۶). در این پژوهش نیز به علت تعدد شاخص‌های مدنظر، با هدف کاهش عوامل اصلی و سهولت در اولویت‌بندی آنها، از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شده است. در ادامه، ابتدا برمبنای شاخص‌های استخراجی، برای طراحی پرسش‌نامه‌ای برمبنای طیف پنج‌گانه لیکرت اقدام شد. تعداد پرسش‌نامه‌ها در راستای معتبربودن برای تحلیل نرم‌افزار SPSS براساس آزمون نمونه‌گیری کوکران، ۲۰۰ عدد در نظر گرفته شد. نحوه توزیع پرسش‌نامه به صورت الکترونیکی بوده است و افراد دارای سابقه سکونت در شهر همدان و متخصصان و استادان حوزه شهرسازی و همچنین مدیران شهری در این امر مشارکت داشته‌اند. با تکمیل پرسش‌نامه‌ها و واردکردن آنها در نرم‌افزار SPSS، برای استخراج عوامل اصلی رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی اقدام شد. به منظور استخراج اولویت‌های شهر خلاق رگرسیون چندمتغیره خطی بین عوامل استخراج شده انجام و ضرایب هر یک از عوامل و میزان اهمیت آنها مشخص شد. تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای مطالعه تأثیرات چند متغیر مستقل در متغیر وابسته، نظیر پژوهش حاضر، کاملاً مناسب است. نوع رگرسیون استفاده شده به صورت گام به گام است که در این روش متغیرهای مستقل به صورت تک به تک به رگرسیون اضافه می‌شوند. در نهایت از این طریق «مدل شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان» با به دست آوردن مهم‌ترین عوامل در این محدوده به دست آمد.

معرفی محدوده پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش حاضر، محدوده بافت تاریخی (بخش مرکزی و قدیمی) شهر همدان است. بافت تاریخی شهر همدان شامل بازار و بخش قدیمی شهر است که در بخش مرکزی شهر قرار دارد و با مساحت ۴۷۳ هکتار کوچک‌ترین منطقه شهر است. بخش مرکزی شهر همدان نامنظم و با معابر کم‌عرض است، اما در محدوده‌های بعد از حلقه مرکزی شهر منظم می‌شود و در بعضی نقاط کاملاً شطرنجی توسعه یافته است. این محدوده با قرارگیری در مرکز شهر و وجود ارتباطات قوی با مناطق اطراف به واسطه محورهای شعاعی، بسیاری از عناصر واجد ارزش تاریخی و عملکردی شهر را در خود جای داده است.



شکل ۱. توسعه ادواری شهر همدان طی ۱۰۰ سال گذشته

Figure 1. Periodic development of Hamedan city during the last 100 years

منبع: بایگانی سازمان مسکن و شهرسازی همدان، ۱۳۹۷



شکل ۲. نقشه بافت تاریخی همدان در سال ۱۳۳۵

Figure 2. Map of the historical context of Hamedan in 1335

منبع: بایگانی سازمان مسکن و شهرسازی همدان، ۱۳۹۷

یافته‌های پژوهش

در گام اول برای توزیع پرسش‌نامه در میان افرادی که آشنایی کامل با شهر همدان و بافت تاریخی آن داشتند از قبیل استادان شهرسازی، مسئولان برنامه‌ریز شهری و مردم محلی اقدام شد. تحلیل اولیه خروجی پرسش‌نامه‌ها، آمار توصیفی جدول زیر را به دست داد.

جدول ۳. آمار توصیفی تحلیل اولیه نتایج پرسش‌نامه

Table 3. Descriptive statistics of the initial analysis of the results of the questionnaire

جنسیت	میزان تحصیلات	مدت زندگی در همدان	سکونت در بافت تاریخی	نوع شغل
زن ۴۰ درصد مرد ۶۰ درصد	۴ درصد زیر دیپلم	۸ درصد کمتر از ۵ سال	۶۸ درصد ساکن در خارج از بافت تاریخی	۱۸ درصد شغل آزاد
	۱۰ درصد دیپلم	۱۲ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال		۳۲ درصد شغل دولتی
مرد ۶۰ درصد	۲۲ درصد لیسانس	۸ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال	۳۲ درصد ساکن در بافت تاریخی	۲ درصد شاغل در بازار
	۴۲ درصد فوق لیسانس	۷۲ درصد بیش از ۲۰ سال		۱۲ درصد شاغل در بخش خصوصی
	۲۲ درصد دکتری			۳۶ درصد سایر مشاغل

اطلاعات از پرسش‌نامه‌ها استخراج و در نرم‌افزار SPSS برای تشکیل ماتریس اولیه اطلاعات وارد شد. مطابق مدل به‌دست‌آمده، مقدار عددی تمامی متغیرها در جدول اشتراکات بیش از ۰/۵ به‌دست آمد که بیانگر قدرت تبیین‌کنندگی مدل و مقدار آماره KMO است. خروجی بعدی تحلیل عاملی به آزمون KMO مربوط است. مقدار KMO همواره بین ۰ و ۱ است. در صورتی که مقدار مدنظر کمتر از ۰,۵ باشد، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهند بود و اگر مقدار آن بین ۰,۵ و ۰,۶۹ باشد، باید با احتیاط بیشتری تحلیل عاملی را انجام داد؛ اما اگر این مقدار بیش از ۰,۷ باشد، همبستگی موجود میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی باید از آزمون بارتلت استفاده کرد. آزمون بارتلت این فرضیه را می‌آزماید که ماتریس همبستگی‌های مشاهده‌شده متعلق به جامعه‌ای با متغیرهای ناهمبسته است؛ به همین دلیل پیش از تحلیل عاملی باید به تشکیل ماتریس همبستگی میان متغیرها اقدام کرد. اگر ماتریس همبستگی واحد باشد، برای تحلیل عاملی نامناسب است. آزمون بارتلت هنگامی

معنادار است که احتمال وابسته به آن کمتر از ۰,۰۵ باشد. براساس مدل نظری پژوهش، شاخص‌های شهر خلاق به پنج دسته ساختار فرهنگی اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی، کارکردی فضایی و مدیریتی تقسیم شدند؛ از این رو برای هریک از این ساختارها به صورت جداگانه تحلیل عاملی صورت گرفت و عوامل هریک استخراج شد.

ساختار فرهنگی اجتماعی

مقدار عددی آزمون KMO در ساختار فرهنگی اجتماعی پژوهش ۰,۸۲۱ به دست آمد که نشان می‌دهد همبستگی برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. خروجی بعدی به آزمون بارتلت مربوط است که مقدار آن در حد پذیرش قرار دارد (سطح معناداری، $\text{Sig}= ۰,۰۰۰$). پس از کنترل و مناسبت آزمون‌های آماری که داده‌های خام را برای کاربست در تحلیل عاملی آزمایش می‌کنند و می‌سنجند، ماتریس مقدماتی محاسبه می‌شود که در آن واریانس تبیین شده به کمک هر عامل مشخص می‌شود. بیان این نکته لازم است که مقادیر ویژه مربوط به تمامی عوامل باید بیش از ۱ باشد. در نهایت پنج عامل به عنوان عوامل تبیین‌کننده ساختار فرهنگی اجتماعی رویکرد شهر خلاق مشخص شدند. مقدار ویژه این عوامل استخراجی بیش از ۱ است. همچنین مجموع واریانس تجمعی این عوامل استخراجی ۶۴,۵۳ است؛ یعنی در مجموع بیش از ۶۴ درصد ساختار فرهنگی اجتماعی شهر خلاق را تبیین می‌کند که آماره قابل قبولی است.

در ادامه و پس از تعیین واریانس هریک از عوامل تبیین‌کننده ساختار فرهنگی اجتماعی شهر خلاق، ماتریس عاملی دوران داده شد تا هریک از متغیرهای مربوط به بیشترین ارتباط را با عوامل پنج‌گانه به دست آورند و شرایط را برای نام‌گذاری و شناسایی عوامل آسان کنند. پس از ایجاد ماتریس دوران یافته عوامل و با استفاده از جایگاه متغیرهای ساختار فرهنگی اجتماعی شهر خلاق، باید عوامل را تفسیر و نام‌گذاری کرد. این مرحله به نوعی مهم‌ترین مرحله تحلیل عاملی است؛ زیرا هیچ ملاک مشخصی در این زمینه وجود ندارد و با یقین کامل نمی‌توان گفت متغیرهای مرتبط یا هریک از عوامل چه چیز مشترک با چه واقعیتی را نشان می‌دهند.

عامل اول: این عامل ۳۳,۳۵ درصد کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای اهمیت حوادث و وقایع تاریخی، بازار قدیمی، تپه‌های تاریخی، میزان بازدید از موزه‌ها و تأثیر المان‌ها و بناهای آرامگاهی بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را می‌توان با عنوان «میراث تاریخی فرهنگی» تفسیر و نام‌گذاری کرد.

عامل دوم: این عامل ۱۰,۶ درصد کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای مشارکت زنان و مشارکت اجتماعی بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را می‌توان «مشارکت اجتماعی» نام‌گذاری کرد.

عامل سوم: این عامل ۸,۲۶ درصد کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای تنوع محله‌ها، نظرات نخبگان، تأثیر موسیقی و رقص محلی و نقش فرهیختگان و مشاهیر بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را می‌توان «طبقه خلاق» نامید.

عامل چهارم: این عامل ۶,۵۲ درصد کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای میزان کشف و توسعه استعدادها و پتانسیل‌ها، میزان مسئولیت‌پذیری شهروندان، میزان اثرگذاری نهادهای اجتماعی مردم نهاد و میزان امنیت اجتماعی بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را می‌توان «سرمایه اجتماعی» نامید.

عامل پنجم: این عامل ۵,۷۵ درصد کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیر تنوع قومی، تنوع مکان‌های گردشگری و نقش بناهای مذهبی بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را «تنوع فرهنگی اجتماعی» می‌نامیم.

ساختار نهادی حکمروایی

مقدار عددی آزمون KMO در ساختار مدیریتی پژوهش ۰,۷۶۷ به دست آمد که نشان می‌دهد همبستگی میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. خروجی بعدی به آزمون بارتلت مربوط است که مقدار آن در حد پذیرش قرار دارد (سطح معناداری، $\text{Sig} = ۰,۰۰۰$). پس از کنترل و مناسبت آزمون‌های آماری، ماتریس مقدماتی محاسبه می‌شود که در آن واریانس تبیین‌شده به کمک هر عامل مشخص می‌شود. براساس جدول زیر در نهایت یک عامل به عنوان عامل تبیین‌کننده ساختار نهادی حکمروایی رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان مشخص شد. این عامل که ۵۵,۲۳۱ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد با متغیرهای انعطاف‌پذیری مدیریت شهری، مدیریت هوشمند شهری، مدیریت بومی و محلی، همکاری بین مقامات محلی و مردم، قوانین حفاظت از بافت تاریخی و همچنین میزان بهره‌مندی مدیریت شهری از فناوری اطلاعات و ارتباطات، «حکمروایی خلاقانه» نامیده شد. راهکار پیشنهادی درباره تحقق حکمروایی خلاقانه در هسته مرکزی شهر همدان، ایجاد مدیریت یکپارچه شهری و تشکیل سازمان مدیریت بافت مرکزی شهر همدان است. همچنین بهره‌گیری از مدیریت‌های بومی و محلی در فرایندهای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی می‌تواند بسترهای لازم را برای حکمروایی خلاقانه در هسته مرکزی شهر همدان فراهم آورد. لزوم بازنگری در ساختارها و شفافیت در تشکیلات نیز از مهم‌ترین راهکارهای حکمروایی خلاقانه است.

ساختار اقتصادی

مقدار عددی آزمون KMO در ساختار اقتصادی پژوهش ۰,۸۴۴ به دست آمد که نشان می‌دهد همبستگی میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. خروجی بعدی به آزمون بارتلت مربوط است که مقدار آن در حد پذیرش قرار دارد (سطح معناداری، $\text{Sig} = ۰,۰۰۰$). در ادامه ماتریس مقدماتی بررسی می‌شود که در آن واریانس تبیین شده به کمک هر عامل مشخص می‌شود. براساس جدول زیر در نهایت دو عامل به عنوان عوامل تبیین‌کننده ساختار اقتصادی رویکرد شهر خلاق مشخص شدند.

در ادامه و پس از تعیین واریانس هر یک از عوامل تبیین‌کننده ساختار اقتصادی شهر خلاق، ماتریس عاملی دوران داده شد تا هر یک از متغیرهای مربوط به بیشترین ارتباط را با عوامل به دست آورند و شرایط برای نام‌گذاری و شناسایی عوامل آسان شود.

عامل اول: این عامل ۴۸ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد و با متغیرهای فناوری‌های دانش بنیان، حمایت از کارآفرینان شهری، مراکز خدماتی دانش بنیان و ادوات و ابزارهای نوین کشاورزی، بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را می‌توانیم «نوآوری و ابداع» بنامیم.

عامل دوم: این عامل ۱۴,۱۳ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد و با متغیرهای تنوع صنایع دستی، صنعت چرم و کفش، تنوع فعالیت کاروانسراهای تاریخی، درآمدهای گردشگری و صنعت فرش، بیشترین ارتباط را دارد که در نتیجه این عامل را «صنایع خلاق» تفسیر و نام‌گذاری می‌کنیم.

ساختار محیط‌زیستی

مقدار عددی آزمون KMO در ساختار محیط‌زیستی پژوهش ۰,۷۶۲ به دست آمد که نشان می‌دهد همبستگی میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. خروجی بعدی به آزمون بارتلت مربوط است که مقدار آن در حد پذیرش قرار دارد (سطح معناداری، $\text{Sig} = ۰,۰۰۰$). پس از کنترل و مناسبت آزمون‌های آماری به دلیل سنجش داده‌های خام برای تحلیل عاملی، ماتریس مقدماتی تشکیل می‌شود و عواملی که امتیاز ویژه بیش از ۱ دارند به‌عنوان عامل در نظر گرفته می‌شوند که بر این مبنای ساختار محیط‌زیستی دو عامل تعیین‌کننده دارد.

عامل اول: این عامل ۴۴,۸۷ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد و با متغیرهای دسترسی به پارک و فضای سبز، آسایش اقلیمی و حفاظت از محیط‌زیست، بیشترین ارتباط را دارد که آن را «پایداری محیط‌زیستی» می‌نامیم. عامل دوم: این عامل ۲۲,۷۱۲ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد و با متغیرهای توانمندی قابلیت‌های طبیعی و وجود چشمه‌ها و قنات‌ها و رودها و دره‌ها، بیشترین ارتباط را دارد که آن را «زیرساخت‌های سبز» می‌نامیم.

ساختار کارکردی فضایی

براساس جدول زیر مقدار عددی آزمون KMO در ساختار کالبدی پژوهش ۰,۸۳۵ به دست آمد که نشان می‌دهد همبستگی میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود. خروجی بعدی به آزمون بارتلت مربوط است که مقدار آن در حد پذیرش قرار دارد (سطح معناداری، $\text{Sig} = ۰,۰۰۰$).

پس از کنترل و مناسبت آزمون‌های آماری، ماتریس مقدماتی محاسبه می‌شود که در آن واریانس تبیین‌شده به کمک هر عامل مشخص می‌شود. بر این اساس سه عامل به‌عنوان عوامل تبیین‌کننده ساختار کارکردی فضایی رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان مشخص شدند.

اکنون براساس ماتریس عاملی دوران‌یافته، عوامل را تفسیر و نام‌گذاری می‌کنیم.

عامل اول: این عامل که ۳۷,۱۴ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد با متغیرهای رستوران‌ها و قهوه‌خانه‌ها، آثار تاریخی و باارزش، دسترسی بافت تاریخی به مراکز شهری، فضاهای عمومی و پیاده‌راه‌ها، بیشترین ارتباط را دارد. این عامل «فضای عمومی خلاق» نامیده می‌شود.

عامل دوم: این عامل که ۱۲,۲۴ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد با متغیرهای فعالیت‌های شبانه، حساسیت اجتماعی برای حفاظت از آثار تاریخی، کیفیت گونه‌های مختلف حمل‌ونقل، سازگاری کاربری‌ها و تنوع فضایی کالبدی، بیشترین ارتباط را دارد. این عامل را «تنوع کارکردی فضا» نام‌گذاری و تفسیر می‌کنیم.

عامل سوم: این عامل که ۸,۵۱ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد، با متغیرهای نقش گذرهای فرهنگی، نقش هویت عملکردی و فضایی مراکز محله‌ها (چمن‌ها)، حس ورود به بافت تاریخی و هندسه خاص شهر، بیشترین ارتباط را دارد که این عامل را «ساختار هویت‌مند فضایی» می‌نامیم.

پس از تعیین عوامل اصلی رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان، باید به رابطه بین این عوامل و تحقق شهر خلاق در بافت تاریخی پی برد. به این منظور رابطه خطی میان عوامل استخراج‌شده و رویکرد شهر خلاق با

روش رگرسیون خطی چندگانه بررسی می‌شود تا ضریب بتا برای عوامل مشخص شود. همان‌طور که در جدول زیر مشهود است، عوامل میراث تاریخی فرهنگی، طبقه خلاق، نوآوری و ابداع و تنوع فرهنگی اجتماعی به ترتیب بیشترین اهمیت را در تحقق رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان دارند.

در ادامه می‌توان با ضرب سه مقدار ضریب بار عاملی متغیر، ضریب بتای عامل و میزان نارضایتی متغیر به رتبه‌بندی متغیرها به‌عنوان اولویت‌های تحقق شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان دست یافت.

جدول ۴. اولویت‌بندی متغیرهای رویکرد شهر خلاق در شهر همدان

Table 4. Prioritizing the variables of the creative city approach in the city of Hamedan

اولویت	متغیر	امتیاز نهایی	میانگین نارضایتی	ضریب بتای عامل	ضریب بار عاملی
۱	مشارکت بانوان در فعالیت‌های اجتماعی	۰,۷۵۱	۳,۴۷۵	۰,۲۷	۰,۸۰۱
۲	مراکز خدماتی دانش‌بنیان	۰,۷۱۸	۳,۴۶۹	۰,۲۳	۰,۹۰۱
۳	اهمیت رویدادها، حوادث و وقایع تاریخی	۰,۶۶	۲,۵	۰,۳۵۲	۰,۷۵
۴	مشارکت مردم در فعالیت‌های اجتماعی	۰,۶۵۷	۳,۱۳۴	۰,۲۷	۰,۷۷۷
۵	لزوم استفاده از فناوری‌های نوین و دانش‌بنیان	۰,۶۵۵	۳,۴۶۹	۰,۲۳	۰,۸۲۱
۶	حمایت از کارآفرینان شهری	۰,۶۵۳	۳,۶۸۷	۰,۲۳	۰,۷۷

با توجه به اولویت‌های به دست آمده می‌توان گفت که ارتقای مشارکت قشرهای مختلف در ارتباط با تحقق شهر خلاق در هسته مرکزی شهر همدان، نیازمند ایجاد بستر و زمینه برای مشارکت تمامی ذی‌نفعان و مورد توجه قرارگرفتن ایده‌های مختلف برای دستیابی به ایده‌های ترکیبی است. با افزایش مشارکت اجتماعی و فرهنگی مردم، تجربه‌های افراد بیشتر و در نتیجه امکان ایجاد موقعیت‌گفت‌وگویی خلاقانه و بروز خلاقیت اجتماعی در این بافت فراهم می‌شود.

عامل دیگری که از اولویت‌های تحقق شهر خلاق در هسته مرکزی شهر همدان محسوب می‌شود، وجود مراکز خدماتی دانش‌بنیان و استفاده از فناوری‌های نوین در این بافت است. حصول این امر مستلزم کار گروهی میان متخصصان مختلف، آموزش‌های میان‌رشته‌ای و ایجاد رابطه جدید میان علم و سیاست است. با توجه به یافته‌های پژوهش، به‌کارگیری دانش‌های بوم‌شناسی شهری در برنامه‌ها و طرح‌های شهری و در نتیجه تقویت امکان دستیابی به مفاهیم پایداری و تاب‌آوری شهری در هسته مرکزی شهر همدان می‌تواند در این زمینه بسیار مناسب باشد.

راهکار دیگری که موجبات توسعه شهر خلاق را در بافت مرکزی شهر همدان فراهم می‌کند، بازآفرینی اجتماعی و کالبدی در این بافت و تقویت اهلیت‌بخشی به مکان است. در این زمینه تقویت و ایجاد پیاده‌راههای شهری، بازآفرینی محله‌های سنتی و ارائه الگوی ترافیک مناسب و سبز می‌تواند از جمله رویکردهای تأثیرگذار در هسته مرکزی شهر همدان باشد. در نهایت درباره راهکارهای مناسب در زمینه توسعه کارآفرینی شهری در هسته مرکزی شهر همدان می‌توان گفت که تقویت بازار فرش و همچنین صنایع خلاق و سنتی در این بافت، راهی مطمئن در جهت کارآفرینی خلاقانه است. همچنین تقویت سرمایه‌گذاری و جریان‌سازی و توانمندسازی بافت تاریخی شهر می‌تواند بسترها و

زمینه‌های مناسب کارآفرینی و اشتغال‌خلاقانه را در هسته مرکزی شهر همدان فراهم کند. البته در کنار این عوامل، بازآفرینی و احیای ابنیه تاریخی نظیر سراها و کاروانسراها، حمام‌ها، خانه‌های سنتی و... و تبدیل آنها به عملکردهای مناسب نقش مهمی در کارآفرینی خلاقانه در این بافت خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

نبود جامع‌نگری در توسعه بافت‌های تاریخی نظیر رویکردهای کالبدی به این بافت‌ها، عوارض جبران‌ناپذیری در تداوم حیات طبیعی داشته‌است. تجربه نشان می‌دهد تشریک مساعی میان نهادهای اجتماعی و اقتصادی از اولویت‌های توسعه بافت‌های تاریخی است. یکی از همین بافت‌های ارزشمند تاریخی، هسته مرکزی شهر همدان است که به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی جامع در فرایند توسعه خلاق نیاز دارد. براساس تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و همچنین بررسی متغیرهای مرتبط از منظر پاسخ‌دهندگان، شاخص‌ها در سیزده عامل به‌عنوان بسترهای توسعه شهر خلاق در بافت و هسته تاریخی شهر همدان دسته‌بندی شدند، شامل احیای میراث تاریخی فرهنگی، تقویت مشارکت اجتماعی، توجه به طبقه خلاق، حفظ سرمایه اجتماعی، توجه به جاذبه‌های فرهنگی اجتماعی، ارتقای حکمروایی خلاق، نوآوری و ابداع، صنایع و گردشگری خلاق، پایداری محیط‌زیستی، زیرساخت سبز، جاذبه فضای عمومی خلاق، تنوع کارکردی فضا و ساختار هویت‌مند فضا و ساختار هویت‌مند فضای.



شکل ۳. مدل توسعه شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان

Figure 3. Model of creative city approach in the historical context of Hamedan

پس از آن با تکنیک تحلیل رگرسیون چندمتغیره خطی رابطه میان عوامل استخراج شده و رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان سنجیده و مشخص شد که چهار عامل میراث تاریخی فرهنگی، طبقه خلاق، نوآوری و ابداع و تنوع فرهنگی اجتماعی به ترتیب بیشترین تأثیر را داشته‌اند. در نهایت با ضرب سه مقدار عددی ضریب بار عاملی، ضریب بتای عامل و میانگین نارضایتی، متغیرهای رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی همدان اولویت بندی شد که نشان داد شاخص‌های مشارکت بانوان در فعالیت‌های اجتماعی بافت تاریخی شهر، اهمیت مراکز خدماتی دانش‌بنیان، رویدادها، حوادث و وقایع تاریخی شهر، مشارکت مردم در فعالیت‌های اجتماعی، لزوم استفاده از فناوری‌های نوین و دانش‌بنیان و حمایت از کارآفرینان شهری، مهم‌ترین شاخص‌ها در تحقق‌پذیری رویکرد شهر خلاق در بافت تاریخی شهر همدان هستند.

به این ترتیب و از منظر اقتصادی، مدل اقتصاد گردشگری را با ضریب بسیار زیادی به‌عنوان مدل توسعه هسته تاریخی شهر همدان می‌توان در نظر گرفت. ظرفیت‌های فرهنگی و هنری با توجه به سابقه طولانی تمدن و فرهنگ در شهر همدان بر رونق گردشگری در بافت تاریخی اثر مستقیمی دارد. وجود بازار فاخر سنتی به ویژه بازار فرش که می‌توان گفت جزو متمرکزترین بازارهای فرش در میان شهرهای ایرانی است و همچنین تعدد کاروانسراها و سراهای تجاری در دل بافت مرکزی که از منظر بسیاری از مستشرقان شبیه به منچستر انگلیس است و همچنین وجود شهر تاریخی هگمتانه و آرامگاههایی نظیر استر و مردخای، بوعلی سینا و باباطاهر، همگی از عوامل مستعد در زمینه برندسازی هسته تاریخی در راستای اقتصاد گردشگری است. در حوزه ویژگی‌های گردشگری خلاق، می‌توان همچنین به وجود پیاده‌راههای شهری زیبا و رویدادپذیری و انعطاف‌پذیری فضاهای باز عمومی در هسته مرکزی شهر همدان اشاره کرد.

در مجموع در هسته تاریخی شهر همدان، با توجه به ضرایب معناداری و رگرسیونی اثرگذار بر گردشگری خلاق می‌توان چنین استنباط کرد که مدل گردشگری خلاق و بروز استعدادهای جذب گردشگران از اولویت‌های توسعه هسته مرکزی شهر همدان خواهد بود. بدین معنی که رابطه‌ای مستقیم و مثبت میان شهر خلاق و توسعه گردشگری در بافت تاریخی شهر همدان وجود دارد. از منظر فرهنگی و هنری نیز با توجه به زیرساخت‌ها و منابع فرهنگی و هنری در هسته مرکزی شهر می‌توان چنین استنباط کرد که برگزاری جشنواره‌های متعدد در بافت تاریخی نظیر جشنواره کودک و جشنواره بازی‌های برفی از جمله دو نمونه از برندهای جشنواره‌ای در هسته مرکزی شهر همدان است که طی سالیان گذشته این بافت را به بافتی رویدادپذیر تبدیل کرده‌است. بر این اساس با حمایت از طرح‌های خلاقانه می‌توان ضمن ارتقای تعلقات اجتماعی ساکنان و کاربران، زمینه مشارکت آنها را در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌های توسعه بافت فراهم آورد.

همان‌طور که در اولویت‌بندی عوامل شهر خلاق نیز اشاره شد، مشارکت اجتماعی از مهم‌ترین مسائل در پیاده‌سازی اصول شهر خلاق به‌ویژه در بافت‌های تاریخی است. امروزه مشارکت شهروندان در امور شهری یک ضرورت است؛ ضرورتی که می‌تواند به توسعه پایدار شهری منجر شود. مدیریت شهری خلاق با تلفیق اندیشه‌ها و

ایده‌های مدیران شهری مدرن با ارزش‌های بومی برای حل مسائل و مشکلات شهری قدم برمی‌دارد. مدیریت خلاق موجب قدرتمند شدن شهر و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهروندان می‌شود و این افراد به‌عنوان سرمایه‌های انسانی باید با بسترسازی مناسب در مدیریت شهری مشارکت داده شوند. دستیابی به شهر خلاق نیازمند سیاست‌های وابسته به طرح‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌های کاری هماهنگ و منسجم و به‌روز و مستلزم تشریک مساعی میان بخش‌های دولتی در سطوح مختلف حکومتی، محلی و ملی، فعالان بخش خصوصی و همه نهادهای اجتماعی است. مدیریت شهری برای آنکه خلاق باشد، می‌باید ضمن ارتقای دانش خلاقیت خود در حوزه مدیریت شهری، فهم خلاقانه‌ای نیز از رشد شهری، حیات شهری و ضرورت توجه به مدیریت شهری خلاق داشته باشد. در چنین شرایطی می‌تواند به صورت خلاقانه مسائل شهری را تجزیه و تحلیل کند و به این ترتیب در ایده‌یابی، ایده‌پذیری و ارتباط با شهروندان خود نیز رویکردی خلاق و مبتکر داشته باشد. دستیابی به این اهداف نیازمند فرهنگ سازی و ایجاد بسترهای مناسب برای آموزش شهروندی است که زیرساخت‌های آن در شهر و مناطق شهری فراهم می‌شود. در این زمینه حضور زنان با دقت عمل و ظرافت نگاه ویژه آنان می‌تواند این فرایند را تسریع کند.

برنامه‌ریزی شهری و مدیریت شهری در ایران از حیث ساختاری فاقد زمینه‌های اجتماعی سیاسی است؛ بنابراین تلاش‌های فراوانی باید انجام گیرد تا زمینه‌ای مساعد برای مشارکت همه‌جانبه به‌منظور تمرکززدایی فراهم شود. لازمه رفع این چالش، تغییر در نگرش به ساختار مدیریت شهری به‌عنوان تقویت حکومت محلی و مشارکت مردمی و مدیریت یکپارچه و تقسیم قدرت از بالا به پایین و تغییر این ساختار به سیستم از پایین به بالاست تا هر سطحی به‌صورت جداگانه با توجه به استعدادها و محدودیت‌های خود توسعه برنامه‌ریزی کند.

آنچه امروزه در اداره امور شهر مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد و به‌عنوان پارادایمی در مدیریت شهرها معرفی می‌شود، بهره‌گیری از یک حکومت خوب شهری است که در آن دولت، شهروندان و نهادهای خصوصی بتوانند در جریانی افقی و فرابخشی مشارکت کنند. تجربیات جدید نشان داده‌اند استقلال محلی و داشتن مبنای دموکراتیک برای حکومت‌های محلی به‌ویژه در کشورهایی که نظام متمرکزی دارند، موجب موفقیت در مدیریت شهر می‌شود؛ زیرا حکومت‌های محلی ملزم به پاسخگویی همیشگی و شفاف به ساکنان محلی هستند.

شهر خلاق همواره در مسیر حل مسائل و مشکلات و پویایی هرچه بیشتر شهر راهکارهایی به‌روز و نوین دارد. ایجاد خلاقیت در شهرهای امروزی، چه در حوزه مدیریتی و چه در حوزه اجتماعی، یک ضرورت است. اگر ساختارهای مدیریتی به همان شیوه سنتی پیش برود، با توجه به سرعت زیاد پیشرفت جوامع در حوزه‌های فناوری، علاوه بر اینکه هزینه‌های زیادی به مدیریت شهری تحمیل می‌شود، تطابق با شرایط و توسعه پایدار شهری نیز دشوار خواهد بود. برای دستیابی به اهداف مدنظر، علاوه بر ساختارهای خلاقانه و وجود مدیران توانمند و خلاق، داشتن شهروندان خلاق و هوشمند نیز ضرورت دارد.

منابع

آفتاب، احمد، نظم‌فر، حسین، غفاری گیالنده، عطا، موسوی، میرنجف، (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای

تحقق شهرهای خلاق در ایران، مطالعه موردی: شهر ارومیه، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ۳۲، شماره ۴، ۱۸۸-۲۰۹.

احمدزاده، حسن، داداش پورمقدم، مجید، حضرتی، محمدحسین، (۱۳۹۹). توسعه گردشگری شهری براساس شاخص‌های خلاقیت شهری، نشریه پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، سال ۳، شماره ۲، ۱۵-۲۵.
اکراسردشتی، آمنه، سجاذزاده، حسن، (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی کیفیت پیاده‌راههای شهری از منظر شهر خلاق، مورد مطالعاتی: پیاده‌راه مرکزی کلان‌شهر رشت، نشریه آرمان‌شهر، معماری و شهرسازی، شماره ۳۴، ۱۶۹-۱۸۲.

بزرگ‌زاده کلوری، معصومه، پورموسوی، نادر، وثیق، بهزاد، (۱۳۹۸). بازآفرینی بافت فرسوده شهری با تأکید بر اقتصاد خلاق، مطالعه موردی: محله بازار شهر دزفول، هویت شهر، سال ۱۴، شماره ۲، ۱۹-۳۰.
پوراحمد، احمد، احمدی‌فرد، نرگس، (۱۳۹۷). بررسی نقش گردشگری خلاق در بازآفرینی بافت تاریخی، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره ۶، شماره ۱، ۷۵-۹۰.
حبیبی، سید مسعود، احمدی دهرشید، عاطفه، (۱۳۹۹). تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنج با رویکرد شهر خلاق، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره ۸، شماره ۴، ۷۸۹-۸۱۲.
حسن‌زاده، مهرنوش، سلطان‌زاده، حسین، (۱۳۹۶). تدوین مدل مفهومی تحقق پایداری بافت‌های تاریخی با رویکرد راهبردی برنامه‌ریزی بازآفرینی، باغ نظر، سال ۱۴، شماره ۵۶.

حیدری‌پور، اسفندیار، مظفر، فرهنگ، فیضی، محسن، کلانتری، خلیل، (۱۳۹۷). تدوین مؤلفه‌های «شهر خلاق صنایع دستی» در محور فرهنگی تاریخی اصفهان به روش تحلیل محتوا، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۱۰، شماره ۲.

رستمی، مسلم، رضایی اسحاق‌وندی، ساره، (۱۴۰۰). تحلیل شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل ساختاری تفسیری، مطالعه موردی: شهر کرمانشاه، مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۲.
رفیعیان، محسن، بمانیان، محمدرضا، رفیعیان، مجتبی، (۱۳۸۹). شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت‌های فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری، نمونه موردی: محله امامزاده یحیی، ناحیه ۲، منطقه ۱۲ شهرداری تهران، نشریه مدیریت شهری، شماره ۲۵، ۲۳۵-۲۵۷.

رفیعیان، مجتبی، حیدری، فاطمه، بصیری، رضا، (۱۳۹۴). خلاقیت شهری و نقش آن در کاهش بحران‌های شهری، نمونه موردی: بافت‌های فرسوده شهر رشت، اولین همایش پژوهش‌های کاربردی در علوم جغرافیایی، سمنان.
زبردست، اسفندیار، (۱۳۹۶). کاربرد روش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، موردپژوهی: سنجش وضعیت پایداری اجتماعی در کلان‌شهر تهران، نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، دانشگاه تهران، دوره ۲۲، شماره ۲، ۵-۱۸.

- سلیمانی، علیرضا، (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهرهای ایران، مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز، نشریه علمی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، سال ۶، شماره ۱.
- شبان، امیرحسین، ایزدی، محمدسعید، (۱۳۹۳). رویکردی نوین به بازآفرینی شهر خلاق، فصلنامه نقش جهان- مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی، سال ۴، شماره ۲، ۵۴-۶۳.
- عبداللهی، علی‌اصغر، بهداشت، سعیده، (۱۳۹۴). شناسایی پتانسیل‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده تاریخی با تأکید بر ارتقای گردشگری، نمونه موردی: محله میدان ارگ، منطقه یک شهر کرمان، نشریه مطالعات نواحی شهری دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال ۲، شماره ۴.
- فؤادیان، مصطفی، کرکه‌آبادی، زینب، کامیابی، سعید، (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری، مورد مطالعه: شهر دامغان، فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، سال ۲، شماره ۱.
- لطفی، صدیقه، عباسی، سمیه، (۱۴۰۰). تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی، مورد مطالعه: شهر ساری، مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه گلستان، سال ۱۱، شماره ۳۹.
- مجنونی توتاخانه، علی، (۱۳۹۹). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده‌پژوهی، مطالعه موردی: شهر بناب، هویت شهر، پیاپی ۴۳، ۷۵-۸۸.
- مشکینی، ابوالفضل، احمدی‌فرد، نرگس، موحد، علی، (۱۳۹۶). شناسایی کانون‌های محرک توسعه خلاق در بافت تاریخی با رویکرد گردشگری، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران. پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۵، شماره ۳، ۴۰۵-۴۲۳.
- ملکی، سعید، شنبه‌پور، فرشته، (۱۳۹۸). سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق، فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار، دوره ۸، شماره ۲۹، ۷۷-۸۸.
- یوسفی، رشید، مرادپور، نبی، تازش، یوسف، علی‌نیا، یاور، (۱۳۹۳). تحلیل نقش و جایگاه شهر خلاق در توسعه گردشگری با رویکرد توسعه پایدار، کنفرانس بین‌المللی فناوری، مهندسی و علوم محیطی.

Bianchini, F., Parkinson, M., (1993). **Cultural Policy and Urban Regeneration: The Western European Experience**, Manchester: Manchester University Press.

Cohendet, P., Simon, L., Sole Parellada, F., & Valls Pasola, J., (2009). **The Creative City A Toolkit for Urban Innovators**, Charles Landry, Second Edition, Comedia, Earthscan Publications Ltd, London, 2008, Management International, 13, 159. <https://doi.org/10.7202/037515ar>.

Correia, C., & Oliveira, M., (2012). **Creative Indexes: Economic Space Matters?** Master Degree Dissertation in Economics, Area of Specialisation in Economic Analysis, University of Porto School of Economics and Business.

Donegan, M., & Lowe, N., (2008). **Inequality in the Creative City: Is There Still a Place for "Old-Fashioned" Institutions?** Economic Development Quarterly, 22 (1), 46- 62, <https://doi.org/10.1177/0891242407310722>.

Ernawati, J., (2010). **People 's Impressions of a Tourist-Historic District**, University of Brawijaya, Indonesia.

European Commission, (2017). **The Cultural and Creative Cities Monitor**, Luxembourg, Publications

- Office of the European Union.
- Evans, G., (2009), “**Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy**”, *Urban Studies*, 46 (5&6).
- Florida, R., (2014). **The Creative Class, and Economic Development**, *Economic Development Quarterly*, 28 (3), 196- 205.
- Florida, R., (2008). **The Rise of The Creative Class Revisited**, Basic Books.
- Florida, R., (2002). **The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life**, New York: Basic Books (December 23, 2003).
- Goldberg-Miller, S.B., (2019). **Creative city strategies on the municipal agenda in New York, City, Culture and Society**, 17, 26- 37. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.08.004>.
- Hall, P., (2000). **Creative Cities and Economic Development**, *Urban Studies*, Vol. 37, No. 4, pp. 639-649.
- Kakiuchi, E., (2016). **Culturally creative cities in Japan: Reality and prospects**, *City, Culture and Society*, 7 (2), 101- 108. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.11.003>.
- Kotze, N., & de Vries, L., (2019). **Resuscitating the African giant: Urban regeneration and inner-city redevelopment initiatives along the ‘Corridors of Freedom’ in downtown Johannesburg**, *Geographia Polonica*, 92 (1), 57- 70. <https://doi.org/10.7163/gpol.0136>.
- Kuriakose, P.N., & Philip, S., (2021). **City profile: Kochi, city-region - Planning measures to make Kochi smart and creative**, *Cities*, 118, 103307. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103307>.
- Landry, C., (2010). **Creativity, culture & the city: A question of interconnection**, *European Capital of Culture, RUHR*.
- LengKhoo, S., (2020). **Towards an inclusive creative city: How ready is the Historic City of George Town, Penang?** *City, Culture and Society*, Volume 23, December 2020, 100367, <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2020.100367>.
- Margarida, R., Mário, F., (2019). “**Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis, City**”, *Culture and Society*, Vol. 6. PP. 12- 24.
- Montgomery, J., (2005). **Beware ‘the Creative Class’**. **Creativity and Wealth Creation Revisited**, *Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 20 (4), 337- 343, <https://doi.org/10.1080/02690940500298706>.
- Ovidio, M., & Cossu, A., (2017). **Culture is reclaiming the creative city: The case of Macao in Milan, Italy**, *City, Culture and Society*, 8, 7- 12, <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2016.04.001>.
- Paulose, N.K, Sowmia, Ph., (2021). “**City profile: Kochi, city-region - Planning measures to make Kochi smart and creative**”, *Cities*, Available online 1 July 2021, 103307.
- Richards, Greg, & Palmer, R., (2010). **Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation**, 10.4324/9780080940960.
- Rodrigues, M., & Franco, M., (2020). **Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis**, *City, Culture and Society*, 20, 100326. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2019.100326>.
- Sasaki, M., (2008). **Developing Creative Cities through Networking**, *Policy Science*, Vol. 15, No. 3, p 54.
- Sasaki, M., (2010). **Urban Regeneration through Cultural Creativity and Social Inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study**, *Cities*, 27, S3- S9.
- Scott, A.J., (2014). **Beyond the Creative City: Cognitive–Cultural Capitalism and the New Urbanism**, *Regional Studies*, 48 (4), 565- 578, <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.891010>.
- Shoshanah, B.D., Miller, G., (2019). “**Creative city strategies on the municipal agenda in New York, City**”, *Culture and Society*, Vol. 17, PP. 26- 37.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), (2010). **Creative economy: a feasible development option**, United Nations.
- Vanolo, A., (2008). **The image of the creative city: Some reflections on urban branding in Turin**, *Cities*, 25 (6), 370- 382. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2008.08.001>.
- Vickery, Jonathan, (2011). “**Beyond the Creative City-Cultural Policy in an Age of Scarcity**”, *MADE: A Centre for Place-Making* [Internet]. November. Available at: <http://made.org.uk/media/files/BeyondtheCreativeCity.pdf>.

Zimmerman, J., (2008). **From brew town to cool town: Neoliberalism and the creative city development strategy in Milwaukee**, *Cities*, 25 (4), 230- 242, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2008.04.006>.